

Hyvönen Virve & Malinen Mirva

Eri kulttuureista tulevien asiakasperheiden kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Sosionomi AMK

Kevät 2025

**KAMK • University
of Applied Sciences**

Tiivistelmä

Tekijä(t): Hyvönen Virve & Malinen Mirva

Työn nimi: Eri kulttuureista tulevien asiakasperheiden kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Tutkintonimike: Sosionomi (AMK)

Asiasanat: kohtaaminen, monikulttuurisuus, varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus, kulttuurisensitiivisyys

Monikulttuurisuus on osa nyky-yhteiskuntaamme ja monikulttuurisuuden huomioiminen on tullut yhä suuremmaksi osaksi myös varhaiskasvatustyötä. Varhaiskasvattajilla on tärkeä rooli kulttuurisensitiivisyyden edistämässä, jotta myös toisesta kulttuurista Suomeen tullut perhe voi kokea itsensä kuulluksi ja arvostetuksi.

Tässä opinnäytetyössä perehdytään keskeisiin käsitteisiin, kuten yhdenvertaisuuteen, kohtaamiseen, osallisuuteen ja kasvatusyhteistyöhön, jotka ovat monikulttuurisen varhaiskasvatuksen peruspilareita. Lisäksi kuvaillaan miten erilaiset taustatekijät, kuten kulttuurien yksilöllisyys tai yhteisöllisyys sekä aikakäsitys ja valtakäsitys vaikuttavat kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen varhaiskasvatuksen arjessa. Näiden tekijöiden ymmärtäminen ja huomioiminen ovat avainasemassa pyrittäessä kohtaamaan erilaisista kulttuuritaustoista tulevat perheet avoimesti ja arvostaen.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Sotkamon kunnan varhaiskasvatus. Opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa kehitettiin opas eri kulttuureista tulevien perheiden kohtaamiseen varhaiskasvatuksen arjessa. Toimeksiantajan ja opinnäytetyön tekijöiden yhteisenä tavoitteena tässä prosessissa on ollut oppaan avulla tarjota eri varhaiskasvatusyksiköiden henkilöstölle yhtenäinen ohjeistus huomioitavista asioista, sekä helpottaa asioiden puheeksiottoa kohtamistyössä monikulttuuristen perheiden kanssa. Työntekijöiden tiedon lisääntymisen myötä asiakasperheille tarjotaan kokemus arvostavasta ja yhdenvertaisesta kohtaamisesta. Opas jaetaan kaikkiin kunnan varhaiskasvatusyksiköihin sekä henkilöstön sisäiseen intraan.

Abstract

Author(s): Hyvönen Virve & Malinen Mirva

Title of the Publication: Encountering Families with Different Cultural Backgrounds in Early Childhood Education and Care

Degree Title: Bachelor of Social Services

Keywords: encounter, multicultural, early childhood education and care, equality, cultural sensitivity

Multiculturalism is part of our modern society and has increasingly become an integral part of early childhood education and care. Early childhood educators play an important role in promoting cultural sensitivity, so that families from other cultures can feel heard and appreciated.

This thesis explores concepts such as equality, encounters, participation and partnership, which are the key principles of multicultural early childhood education and care. In addition, it describes how different background factors, such as cultural individualism or collectivism, as well as perceptions of time and power, affect intercultural interaction in the everyday life of early childhood education. Understanding and considering these factors is the key to encountering families with diverse cultural backgrounds with openness and appreciation.

This thesis was commissioned by the municipality of Sotkamo. The guide to encountering families with different cultural backgrounds in the everyday life of early childhood education and care was developed in the functional part of the thesis. The goal of both the commissioner and the authors in this process was that the guide would provide uniform instructions for the staff in different early childhood education units on issues they need to consider when encountering multicultural families and help them broach these issues. As employees know more about different cultures, they are able to encounter families with appreciation and equality. The guide is distributed to all early childhood education units in the municipality. It is also available in the staff intranet.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Monikulttuurisen varhaiskasvatuksen keskeiset käsitteet.....	3
2.1	Varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus ja kasvatusyhteistyö.....	3
2.2	Kohtaaminen ja osallisuus.....	5
2.3	Maahanmuuttaja, monikulttuurisuus ja kulttuurisensitiivisyys.....	6
3	Monikulttuurisuus varhaiskasvatuksessa.....	9
3.1	Varhaiskasvatuksen henkilöstö monikulttuurisia perheitä kohtaamassa.....	9
3.2	Lapsen ja perheen osallisuus oman kulttuurinsa asiantuntijana	11
3.3	Kulttuurienväliseen vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä.....	11
3.3.1	Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys.....	13
3.3.2	Aikakäsitys ja valtaetäisyydet	14
3.4	Eri kulttuurit varhaiskasvatuksen arjessa.....	15
4	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	17
5	Opinnäytetyön toteuttaminen	18
5.1	Suunnittelu ja toteuttaminen.....	18
5.2	Arviointi ja jatkokehittäminen.....	20
6	Pohdinta	21
	Lähteet.....	23

1 Johdanto

ζαρηαισκασπατυσσυννιτελμαν περυστεετ (Οπετυσηαλλιτυσ 2022, 32.) πελποιτταα κα ικκια παρηαισκασπατυκσεσσα τυ)σκεντελεπι™ τυννισταμααν ιημισεν περυσοικευδεν ομααν κιελεεν, κυλττυριιν, υσκοντοον φα κατσομυκσεεν. Ηενκιλ)στ)λτ™ εδελλψτετ™™ν τιετοα ερι κυλττυρειστα φα κατσομυκσιστα σεκ™ κψκψ™ ασεττυα τοισεν ασεμαα ν φα ταιτοα ψμμ™ρτ™™™ φα ν™ηδ™ ασιοιτα μονεστα ερι ν™κ)κυλμαστα. Κυλττυρινεν μονιναισυυσ παρηαισκασπατυκσεσσα ν™ηδ™™™ν ποιμαπααρανα.

Yllä oleva kirjoitus voi saada lukijan hämmennyksiin. Miltä tuntuu, kun et ymmärrä mitä sinulle yritetään viestiä? Kielelliset eroavaisuudet ovat vain osa monikulttuurisuutta, mutta halusimme tällä herätellä sinut ajattelemaan eri kulttuuritaustaisten ihmisten kohtaamista heidän näkökulmastaan. Symbolikielelle käännetty aiempi teksti on poimittu seuraavasta kappaleesta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2022, 32.) velvoittaa kaikkia varhaiskasvatuksessa työskenteleviä tunnistamaan ihmisen perusoikeuden omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen. Henkilöstöltä edellytetään tietoa eri kulttuureista ja katsomuksista sekä kykyä asettua toisen asemaan ja taitoa ymmärtää ja nähdä asioita monesta eri näkökulmasta. Kulttuurinen moninaisuus varhaiskasvatuksessa nähdään voimavarana.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiltä odotetaan kulttuuripätevyyttä ja kulttuurista sensitiivisyyttä. Näillä tarkoitetaan kulttuuriin liittyvän tiedon lisäksi taitoa toimia muunkin kuin oman kulttuurinsa parissa suhtautuen myönteisesti erilaisuuteen, arvostaen ja haluten olla loukkaamatta. Työntekijän tulee tiedostaa, että perheet ovat yksilöllisiä ja vaikka yleistietämys eri kulttuureista auttaa yhteistyössä, on jokaisen perheen kanssa keskusteltava juuri heidän arvoistaan, kasvatuskäsityksistään sekä tavoistaan ja toiveistaan. (Kivijärvi 2020, 258.)

Henkilöstön ja huoltajien välinen yhteistyö on varhaiskasvatuksen työn kulmakivi. Erityisen tärkeää toimiva yhteistyö on siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen, joka edistää lapsen tervettä ja turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista. Yhteistyössä tulee huomioida perheiden moninaisuus, lapsen yksilölliset tarpeet sekä huoltajien tukeminen kasvatustyössä. Henkilöstön ja huoltajien yhteistyö edistää lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tukee lapsia oman kulttuuritaustansa ilmentämisessä. Keskusteluissa huoltajien kanssa käytetään tarpeen mukaan tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi. (Opetushallitus 2022, 35; 51.)

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä tuotettiin yhteistyössä työelämän kanssa opas Sotkamon kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstön käyttöön eri kulttuureista tulevien asiakasperheiden kohtaamiseen. Sotkamon varhaiskasvatuksessa esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia asiakasperheitä on ollut toistaiseksi aika vähän, mutta kuten muutenkin suomalaisessa yhteiskunnassa, myös Sotkamossa kulttuurien moninaisuus lisääntyy maahanmuuton seurauksena jatkuvasti. Oppaan avulla henkilöstö voi perehtyä erilaisiin kulttuurisiin piirteisiin ja sitä kautta saada lisää ymmärrystä ja rohkeutta kohdata monenlaisista kulttuuritaustoista tulevia asiakkaita. Opas haastaa myös pohtimaan omia arvoja ja asenteita ja niiden vaikutusta erilaisissa asiakaskohtaamisissa.

2 Monikulttuurisen varhaiskasvatuksen keskeiset käsitteet

Varhaiskasvatuksessa käytettävä käsitteistö on muovautunut vuosien ja vuosikymmenten saatossa sitä mukaa, kun varhaiskasvatuksen linjaukset ja painopisteet ovat muuttuneet vanhempien tarpeiden mukaisesta päivähoitopainotteisuudesta nykyisen kaltaiseen lapsen oikeuksia painottavaan varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatusta ohjaavat lait, asetukset ja asiakirjat, joissa on laaduttu varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi monenlaisia vaatimuksia sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle että varhaiskasvatuksessa toimivalle henkilöstölle. Näihin velvollisuuksiin liittyvien käsitteiden ymmärtäminen on tärkeää, jotta henkilöstön on mahdollista pyrkiä toimimaan tavoitteiden mukaisesti varhaiskasvatuksen arjessa.

2.1 Varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus ja kasvatusyhteistyö

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan ”lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka”. (L 540/2018.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2022, 14) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä huoltajien kanssa edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Myös lasten tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja yhteiskunnallisen toimijuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ovat varhaiskasvatuksen tehtäviä. Varhaiskasvatus käsitteenä esitettiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1974. Sitä ennen oli käytetty ilmaisua ”alle kouluikäisten lasten kasvatus ja hoito”. Aluksi käsite otettiin käyttöön lastentarhanopettajien koulutuksen opetussuunnitelmassa ja kielenkäytössä ja vähitellen se muotoutui koko päivähoiton sisältöä koskevaksi käsitteeksi. Vuoden 2015 lakiuudistuksessa myös vanha päivähoitolaki muutettiin varhaiskasvatuslaiksi.

Painopiste on vuosikymmenten aikana muuttunut: kun aiemmin päivähoiton tarkoitus oli tukea vanhempien antamaa kotikasvatusta ja mahdollistaa päivähoitopaikan avulla vanhempien työsäkäynti tai opiskelu, nykyisin keskiössä on lapsi ja lapsen oikeus saada korkeatasoista varhaiskasvatusta, jossa tuetaan lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, osallisuutta ja oikeutta oppimiseen. Nykyisessä muodossaan varhaiskasvatus on jokaisen lapsen oikeus ja samalla se on merkityksellinen osa useimpien nykylasten ja perheiden elämää. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen yksilöllistä kasvua, kehitystä ja oppimista, mutta samalla myös tasoitetaan esimerkiksi lasten koti- ja taustoista johtuvia eroja. Koska varhaiskasvatuksen merkitys lapselle myös pidemmällä aikavälillä

on tutkimusten mukaan suuri, on varhaiskasvatusta ja sen laatua kehitettävä jatkuvasti. (Koivula, Siippainen & Eerola-Pennanen 2017, 9-10; Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 21-29.)

Suomen perustuslain (L 731/1999) mukaan kaikki ihmiset ovat *yhdenvertaisia* lain edessä. Se tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia, eikä ”ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eriarvoiseen asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”. Perustuslain mukaisesti yhdenvertaisuuden periaatteella viitataan sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä. Sen lisäksi, että yhdenvertaisuuden turvaaminen on lakisääteinen tehtävä, on se myös keino saada aikaan yksilön ja koko yhteiskunnan hyvinvointia. Yhdenvertaisuuden toteutuminen lisää yksilön osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemuksia sekä auttaa lisäämään luottamusta toisiin ihmisiin. (Siukola, Sahrio, Vihtari & Soronen 2024, 8-11.)

Tosiasiallisella yhdenvertaisuudella viitataan yhdenvertaisuuden toteutumiseen lopputulosten suhteen kaikille ihmisille, erilaisista lähtökohdista ja mahdollisuuksista riippumatta. Jotta tähän päästään, on joskus tarpeen poiketa samanlaisen kohtelun periaatteista. Tosiasiallista yhdenvertaisuutta voidaan edistää esimerkiksi positiivisen erityiskohtelun, kohtuullisten mukautusten sekä toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun avulla. Positiivinen erityiskohtelu voi olla esimerkiksi haavoittuvassa asemassa olevan ihmisen olosuhteisiin tai asemaan vaikuttavaa erilaista kohtelua, jolla pyritään turvaamaan tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen muihin ihmisiin nähden. (Siukola ym. 2024, 14.)

Varhaiskasvatusta laissa varhaiskasvatuksen tavoitteiksi on asetettu kaikille lapsille yhdenvertainen mahdollisuus varhaiskasvatukseen, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen varhaiskasvatuksessa, sekä yleisen kulttuuriperinteen ja kunkin kielellisen, kulttuurisen, uskonnollisen ja katsomuksellisen taustan ymmärtäminen ja kunnioittaminen. (L 540/2018). Perheiden ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa muotoutuu moninainen kulttuuriperintö, jolle varhaiskasvatus rakentuu. Lapsella tulee olla esimerkiksi syntyperästään tai kulttuurisesta taustastaan riippumatta mahdollisuus valintojen tekemiseen ja taitojensa kehittämiseen. (Opetushallitus 2022, 23.)

Yhdenvertaisuuslaki (L 1325/2014) velvoittaa yhdenvertaisuuden edistämiseen varhaiskasvatuksessa. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi varhaiskasvatuksessa kehitetään inklusiivista toimintakulttuuria, jossa jokainen yhteisön jäsen, lapset huoltajineen mukaan lukien, tulee yhdenvertai-

sesti kohdatuksi sekä kohdelluksi ja jokaisen mielipiteitä ja näkemyksiä arvostetaan. Työyhteisössä on tärkeää keskustella yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista ja pohtia moninaisuuteen liittyvien asenteiden näkymistä paitsi toimintatavoissa, myös teoissa, puheissa ja eleissä. (Opetushallitus 2022, 34.)

Palvelun tuottajan ja varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida toiminnan vaikutuksia eri väestöryhmiin, sekä yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassa. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi on ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin. Tätä varten tehtävässä toiminnallisessa yhdenvertaisuussuunnitelmassa huomioidaan esimerkiksi lapsen iän, ihonvärin, kielen, katsomuksen, perhesuhteiden tai vammaisuuden vaikutus varhaiskasvatuksessa toimimiseen ja osallisuuden kokemiseen (Opetushallitus 2023).

Kasvatusyhteistyö on käsite, joka esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2022, 35) kuvaa varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen huoltajien välistä yhteistyötä. Kasvatusyhteistyössä tavoitteena on yhdessä sitoutua lapsen hyvinvoinnin tukemiseen edistämällä lapsen tervettä ja turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatushenkilöstön ja huoltajien yhteistyön lähtökohtana ovat lapsen tarpeet sekä molempien tiedot ja kokemukset lapsesta. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on toimia huoltajien kanssa yhteistyössä kunnioittaen, kuunnellen ja pyrkiä aitoon kohtaamiseen, jossa kummankin osapuolen tavoitteena on lapsen etu. (Mykkänen & Böök 2017, 83-86.)

Myös Karikoski ja Tiilikka (2020, 81, 94) tuovat esille tasavertaisen kohtaamisen merkityksen, jossa osapuolet arvostavat toisiaan ja osoittavat toisilleen avoimuutta ja hyväksyntää toimien toistensa voimavarana. Pitkäkestoiset kasvattajasuhteet tuovat turvaa lapselle samalla kun ne tukevat huoltajien ja henkilöstön kasvatusyhteistyötä. Kasvatusyhteistyön rinnalla käytetään usein myös käsitettä *kasvatuskumppanuus* (mm. Halme & Vataja 2011, 74-77; Heinonen ym. 2016, 225). Näiden molempien käsitteiden perusajatus korostaa varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen huoltajien toimimista yhteistyössä lapsen parhaaksi.

2.2 Kohtaaminen ja osallisuus

Kohtaaminen on tärkeä osa kasvatusyhteistyötä huoltajien kanssa, sekä luonnollisesti myös yhteistyötä varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen välillä. Opetushallituksen verkkosivuilla (oph.fi, n.d.) kohtaamista kuvaillaan aitona kiinnostuksena, läsnäolona sekä hyvän olettamisena

toisesta. Kohtaamista tapahtuu sekä sanallisessa vuorovaikutuksessa että sanattomasti, esimerkiksi katseen, ilmeiden ja eleiden kautta. Toisen kuuleminen, kunnioittaminen sekä halu auttaa ovat hyvään kohtamiseen kuuluvia asioita. Kunnioittava, luottamuksellinen ja turvallinen ilma-
piiri ovat edellytyksiä hyvälle kohtamiselle ihmisten välillä. Myös Mykkäsen ja Böökin (2017, 85-86) mukaan kasvattajien ja lapsen huoltajien välinen luottamuksellinen vuorovaikutussuhde rakentuu toisiaan kunnioittavien kohtaamisten kautta. Kaikenlaisten lasten ja perheiden kohtaaminen taustoista riippumatta samanarvoisina, sekä perheiden omien arvojen ja näkemyksien kunnioittaminen ovat avaimia onnistuneeseen yhteistyöhön.

Osallisuus tarkoittaa sitä, että ihminen kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön tai ryhmään, tulee kuulluksi ja saa vaikuttaa itseään ja omaa elämäänsä tai laajemmin kokonaista ryhmää tai yhteisöä koskeviin asioihin. Osallisuus on ihmisen sisäinen kokemus, joka rakentuu vuorovaikutuksessa ja yhteydessä muihin ihmisiin. Varhaiskasvatuksessa osallisuus on läpileikkaava teema, joka sisältyy kaikkiin työtä ohjaaviin asiakirjoihin. Sitä käsitellään muun muassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2022, 34), YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991) sekä Varhaiskasvatuslaissa (L 540/2018, 20§).

Varhaiskasvatuksessa osallisuus koskee lapsia sekä hänen vanhempiaan tai muita huoltajia. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin tulee olla osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävä. Lasten ja vanhempien osallisuuden velvoite haastaa myös henkilöstöä arvioimaan ja tarvittaessa muuttamaan toimintatapoja niin, että jokaisen lapsen oikeus tulla kuulluksi ja huomioituksi omana itsenään sekä yhteisön jäsenenä mahdollistuu. Erityisen tärkeää osallisuuden mahdollistaminen on silloin, kun yhteistä kieltä lapsen ja/tai huoltajien kanssa ei ole; tällöin tulee kaikin tavoin edistää lapsen ja perheen mahdollisuuksia kertoa niitä asioita, mitkä ovat heille tärkeitä sekä osallistua toimintaan ja sen suunnitteluun yhdenvertaisena yhteisön jäsenenä. (Helin, Kola-Torvinen & Tarkka 2018, 11–16.)

2.3 Maahanmuuttaja, monikulttuurisuus ja kulttuurisensitiivisyys

Maahanmuuttaja on yleiskäsite, jolla kuvataan kaikkia eri syistä Suomeen tulleita ja Suomessa pysyvästi eläviä ihmisiä. Erilaisia syitä maahan tulolle voivat olla esimerkiksi työ, opiskelu, perhe-suhteet tai lähtömaan tilanteesta johtuva pakolaisuus. (Ihalainen & Kettunen 2016, 119; Paavola & Talib 2010, 30; Pollari & Koppinen 2011, 12; THL 2023.)

Monikulttuurisuus on käsite, jolle on olemassa useita määritelmiä. Laajasti ajatellen sen voidaan ajatella tarkoittavan etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta, joka näyttäytyy yhteiskunnassa esimerkiksi eri kielinä, eri uskontoina tai erilaisina tapoina ja perinteinä. (Saukkonen 2013, 115.) Monikulttuurisuus voidaan toisaalta määritellä eri kulttuurien keskinäisenä vuorovaikutuksena, jolloin sen rinnalla voidaan puhua myös interkulttuurisuudesta. Tällä viitataan siihen, että toimivassa ja myönteisessä vuorovaikutuksessa valtaväestö oppii elämään monikulttuurisessa yhteiskunnassa, kun taas samaan aikaan vähemmistö oppii elämään enemmistökulttuurissa. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa eri kulttuuritaustoista tulevat ihmiset oppivat toisiltaan tietoja ja taitoja sekä erilaisuuden kunnioittamista. Jopa kulttuurien sekoittuminen tai yhteensulautuminen on mahdollista. (Halme & Vataja 2011, 43; Haukipuro 2016, 8; Ihalainen & Kettunen 2016, 119; Paavola & Talib 2010, 26–28, 41.)

Monikulttuurisuuteen liittyvä termistö on hyvin laaja ja sen eri merkityksillä on vuosien saatossa ollut erilaisia sivuvaihteita, jotka ovat entisestään vaikeuttaneet käsitteiden määrittelyä ja käyttöä (Pollari & Koppinen 2011, 12). Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisesta lapsesta käytetään varhaiskasvatuksessa monia käsitteitä, kuten monikulttuurinen lapsi, maahanmuuttajataustainen lapsi, monikielinen ja -kulttuurinen lapsi. Näistä käsitteistä laajin on monikulttuurinen lapsi, joka sisältää sekä maahanmuuttajataustaiset että monikieliset tai -kulttuuriset lapset. (Halme & Vataja 2011, 5.) Termi *etninen monikulttuurisuus* viittaa puolestaan selkeästi maahanmuuttajataustaisiin. Vatanen Campos (2012, 10) määrittelee tutkielmassaan käsittelemiään termejä, ja hän käyttää etnisen monikulttuurisuuden termiä kuvatessaan nimenomaan maahanmuuttajataustaisten kulttuurista moninaisuutta. Haukipuron (2016, 8) mukaan Riitaoja (2013) toteaa monikulttuurisuudella viitatus ei-suomalaisiin piirteisiin unohtaen suomalaisuuden sisällä ilmenevät kulttuuriset eroavaisuudet. Tämä on johtanut monikulttuurisuus -termin ymmärtämiseen lähes suomalaisuuden vastakohtana.

Monikulttuurisuuden käsitteeseen liittyy Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissakin (Opetushallitus 2022, 32-33) mainittu *kulttuurien moninaisuus*. Jokaisen ihmisen perusoikeuksiin kuuluu oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen. Tähän oikeuteen liittyy varhaiskasvatuksessa henkilöstön velvollisuus ymmärtää ja nähdä asioita monesta näkökulmasta, arvostaa ja hyödyntää ympäristön ja yhteisön monimuotoisuutta ja moninaisia kulttuureja sekä käydä keskustelua erilaisista toimintatavoista yhteisössä.

Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa oman kulttuuritaustansa, maailmankatsomuksensa ja ihmiskäytöksensä reflektiivistä tarkastelua, sekä kulttuuri- ja katsomustaustaltaan erilaisten ihmisten kanssa ymmärtävässä vuorovaikutuksessa olemista. Sensitiivisyys antaa valmiuksia kulttuurillisia

ja katsomuksellisia tekijöitä sisältävistä asioista neuvottelemiseen, jolloin asenne on ymmärrykseen pyrkivää ja positiivista, vaikkei kaikkea hyväksykään. Kulttuuri- ja katsomussensitiivisessä kohtaamisessa tunnistetaan erilaisiin ryhmiin liittyvät oletukset huomioiden niiden sisällä oleva moninaisuus sekä yksilö- ja perhekohtaiset eroavaisuudet. (Kimanen 2018.)

Malinen (2019, 20) kuvaa *Kieli- ja kulttuuritietoisuuden* käsitettä tiivistäen sen suhtautumiseksi jokaisen lapsen ja perheen kulttuuriseen ja kielelliseen taustaan arvostaen, sekä valmiudeksi toiminnan mukauttamiseen niin, että jokaisella on omista lähtökohdistaan mahdollisuus rakentaa kielellistä ja kulttuurista identiteettiään. Lisäksi hän korostaa jokaisen kasvattajan roolia kielen ja kulttuurin opettajana sekä kaikkiin oppimistilanteisiin integroitua kielellisen ja kulttuurisen pääoman tietoista siirtämistä.

3 Monikulttuurisuus varhaiskasvatuksessa

Maahanmuutto on lisääntynyt ja lisääntyy jatkuvasti Suomessa, samoin maahanmuuttajataustaisten lasten määrä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Monikulttuurisuus on osa jo lähes jokaisen varhaiskasvatuksen ammattilaisen arkea. Tämä aiheuttaa väistämättä uudenlaisten asioiden, kuten omien arvojen, asenteiden ja kasvatuskäytäntöjen pohtimista sekä niiden suhteuttamista toisesta kulttuurista tulevien lasten ja perheiden arvomaailmaan. Kasvattajan tulee arvostaa lapsen kieltä ja kulttuuria pyrkien omalla hyväksyvällä ja kunnioittavalla esimerkillään toimimaan mallina vertaisryhmän muille lapsille. Vaikka monikulttuurisuutta kasvatusta ja opetustilanteissa on tutkittu ja käsitelty tutkimuskirjallisuudessa 2010- ja 2020-luvuilla, löytyy tutkimustietoa monikulttuurisuudesta erityisesti varhaiskasvatuksen näkökulmasta kuitenkin verrattain vähän. (Arvola, Reunamo & Kytälä 2020; Eerola-Pennanen 2020, 243; Halme & Vataja 2011.)

Paavola ja Talib (2010) tuovat esille monikulttuuristumisen haasteita niissä tilanteissa, kun varhaiskasvatukseen saapuu lapsia vähemmistökuultuureista, eikä henkilöstöä ole perehdytetty kulttuuriseen monimuotoisuuteen etukäteen. Tällöin alkutilanne voi olla hyvin haastava ja kasvattaja voi kokea jopa vastustusta uusien vaatimusten edessä, jolloin sitoutuminen syrjimättömään ja arvostavaan kohtaamiseen vaikeutuu. Onkin tärkeää, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle on tarjolla monikulttuurisuuteen liittyvää koulutusta ja perehdytystä, jolloin muista kulttuureista tulevien asiakasperheiden kohtaaminen ja heidän arvojen ja maailmankuvansa hyväksyminen mahdollisesti omista arvoista ja maailmankuvasta poikkeavina voi onnistua. (Paavola & Talib 2010, 74-77.)

3.1 Varhaiskasvatuksen henkilöstö monikulttuurisia perheitä kohtaamassa

Pollarin ja Koppisen (2011) mukaan eri kulttuuria edustavien ihmisten kohtaaminen edellyttää sopeutumiskykyä niin vastaanottajilta kuin uuteen kulttuuriin tulijoiltakin. Muutos voi olla ihmiselle vaikeaa ja onkin hyvä muistaa, että omasta identiteetistä ja oman kulttuurin perinteistä ei tarvitse luopua. Sen sijaan avoin vuorovaikutus, aito kiinnostus ja kunnioitus auttavat molempipuolisessa sopeutumisessa ja turvallisuuden tunteen syntyisessä. (Pollari & Koppinen 2011, 9-10.)

Yleistieto eri maiden tapakulttuureista voi auttaa huomaamaan, että asioilla on monta näkökulmaa. Se voi myös auttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä ymmärtämään jonkin asiakasperheen

tapaa toimia. Vain teoriatiedon varassa toimimiseen sisältyy kuitenkin riski kapeakatseisuuteen ja tämä voi harhauttaa ajattelemaan ennako-odotusten pohjalta samalla unohtaen, että jokainen perhe on kulttuurisesti yksilöllinen. Myös perheellä voi olla joskus varhaiskasvatuksesta vahvojakin ennakkokäsityksiä, jotka voivat haitata yhteistyötä ja aiheuttaa väärinymmärryksiä. (Paavola & Talib 2010, 234). Ainoa tapa saada tietoa yksittäisen lapsen tai perheen kulttuurisesta identiteetistä ja näkemyksistä on avoin keskustelu niin varhaiskasvatuksen aloitusvaiheen tutustumiskäynneillä, arkisissa kohtaamisissa, kuin erilaisissa kehittämistilanteissa, esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa koskevissa keskusteluissa. (Halme & Vataja 2011, 82-86, 100.)

Joskus voi tulla eteen tilanne, jossa perheen toimintatapaa tai valintoja on hankala ymmärtää. Tällaisissa tilanteissa on arvioitava objektiivisesti, vaarantaako kyseessä oleva asia lapsen tervettä kasvua tai hyvinvointia, vai onko oma käsityksemme asiasta vain toisenlainen. Viimeksi mainitun vaihtoehdon ollessa kyseessä, meidän on oltava valmiina muokkaamaan käsitystämme maailmasta ja asioiden oikeasta laidasta. On tilanteita, joissa Suomen laki tai velvoittava opetussuunnitelma edellyttää tietynlaista toimintatapaa, eikä tällöin poikkeuksia voida tehdä. Monissa tilanteissa on kuitenkin mahdollista mukauttaa toimintatapoja niin, että lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet voidaan huomioida. Tämä on lapsen edun mukaista silloin, kun toiminnan sopeuttaminen voidaan toteuttaa helposti niin, että se lisää lasten hyvinvointia, eikä tilanne johda lasten epätasa-arvoiseen kohteluun tai tee päiväkodin arjesta mahdotonta. (Malinen 2019, 21-25.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2022, 32-33) kuvattu oikeus omaan kulttuuriin ja katsomukseen tarkoittaa siis arjessa sitä, että henkilöstön tulee tietoisesti paneutua lisäämään omaa tietoaan ja ymmärrystään ja sitä kautta pyrkiä luomaan mahdollisimman hyvä ja avoin pohja yhteiselle keskustelulle lapsen ja perheen kanssa. Yhdessä perheiden kanssa suunnitellen ja arvioiden voidaan varhaiskasvatuksen arjen toiminnassa rakentaa käytäntöjä, joissa tulee huomioiduksi samanarvoisina sekä suomalaiset että muista kulttuureista tulleet perheet ja erilaiset kulttuuriperinteet. Perheen taustasta riippumatta kasvatusyhteistyössä tulee aina olla taustalla aito halu ja pyrkimys tasa-arvoiseen kohtaamiseen. (Aho 2017, 101; 123-124.) Niin kasvatusyhteistyöhön kuin erilaisten kulttuurien huomioimiseenkin sopii hyvin Saukkosen (2013, 238) ajatus: ”Erilaisuuksien Suomi ei toimi ilman huomaavaisuutta, halua ymmärtää toisia ja kykyä puhua vaikeistakin asioista maltillisesti.”

3.2 Lapsen ja perheen osallisuus oman kulttuurinsa asiantuntijana

Yksi merkittävimmistä kasvatusyhteistyön tilanteista on lapsen aloitusvaihe varhaiskasvatuksessa. Tulkin läsnäolo aloitusvaiheen keskusteluissa on erityisen tärkeää, jotta sekä työntekijä että perhe voi keskittyä itse asiaan sen sijaan, että pitää yrittää ymmärtää mitä toinen sanoo. Tulkin avulla voidaan varmistaa yhteinen ymmärrys ja siten välttää väärinymmärryksiä, mikä helpottaa yhteistyön sujumista myös myöhemmässä vaiheessa. Toisesta maasta ja kulttuuritaustasta tuleva perhe on voinut omassa maassaan tottua täysin erilaiseen kohtaamiseen ja kasvatuskulttuuriin kuin suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on perinteisesti totuttu, joten avoin keskustelu erilaisista arjen käytännöistä puolin ja toisin on tärkeää. Perheelle kerrotaan, että kaikkien lasten asioista keskustellaan huoltajien kanssa säännöllisin väliajoin. Vanhemmat ovat parhaita asiantuntijoita oman lapsensa asioissa ja varhaiskasvatuksen tehtävänä on olla vanhempien tukena lapsen kasvatustehtävässä. (Halme & Vataja 2011, 79-88; Paavola & Talib 2010.)

Halmeen ja Vatajan (2011, 80-86) mukaan joillekin perheille varhaiskasvatus voi olla kokonaan uusi asia, jota ei ole heidän entisessä kotimaassaan lainkaan tai se on ollut hyvin erilaista. Tämän vuoksi perheelle kerrotaan suomalaisesta varhaiskasvatuksesta ja havainnollistetaan varhaiskasvatuksen arjen toimintaan liittyvät käytännöt, kuten päivärytmi, erilaiset toimintatuokiot, ruokailutilanteet, ulkoilu ja päivälepo. Varhaiskasvatuksen henkilöstön on hyvä olla tietoisia kieli- ja kulttuuritaustan lisäksi myös perheen omista rutiineista ja tavoista esimerkiksi ruokailuun, nukkumiseen, pukeutumiseen ja henkilökohtaiseen hygieniaan liittyen. Nämä kodin rutiinit on tarpeen huomioida myös varhaiskasvatuksessa, jotta lapsi ja perhe voi luottaa arjen sujuvan parhaalla mahdollisella tavalla.

3.3 Kulttuurienväliseen vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä

Puhutun kielen lisäksi kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen vaikuttavat myös monet muut tekijät. Vuorovaikutustilanteessa molemmilla osapuolilla voi olla opittuja, kulttuuriin sidonnaisia tapoja havainnoida ja tulkita vastapuolen viestejä. Aiemmin opitut ajattelumallit ja stereotypiat voivat helposti johtaa väriin tulkintoihin. Myös kommunikaatioerot sekä erilaiset säännöt ja käyttäytymiskuviot voivat aiheuttaa ristiriitoja ja väärinkäsityksiä. Toisissa kulttuureissa vuorovaikutus on vapaampaa, kun taas joissain kulttuureissa kommunikaatiota ja vuorovaikutusta säätelevät tarkat säännöt. Vaikka erilaiset tunteet ovatkin samoja kaikkialla maailmassa, lupa niiden ilmaisemiseen

ja ilmaisun voimakkuuteen vaihtelee. Esimerkiksi hiljaisia tai räiskyviä ihmisiä on kaikissa kulttuureissa, mutta kulttuurin kasvatussäännöt määräävät, miten tunteita saa ilmaista. (Halme & Vataja 2011, 54-55; 59-60; Nieminen 2014, 46-50; Pollari & Koppinen 2011, 19.)

Kielellinen ja ei-kielellinen viestintä ovat molemmat tärkeä osa vuorovaikutusta. Suomalaisia voidaan pitää kylminä ja epäkohteliaina, koska viestintätyyliimme on asiakeskeistä ja usein aika vähäsanaisista. Halme ja Vataja (2011, 56-57) kuvaavat kielellisen ja ei-kielellisen vuorovaikutuksen eroavaisuuksia kulttuurien välillä varhaiskasvatuksen arjessa muutaman esimerkin avulla. Suomalaiset lapset ovat usein tottuneet omaan laajempaan reviiiriin, minkä vuoksi muualta tulleen lapsen tuleminen liian lähelle voi lapsesta tuntua kiusaamiselta. Samoin työntekijä voi tuntea olonsa vaivautuneeksi vanhemman tullessa liian lähelle. Myös katsekontaktilla on merkitystä: Suomessa silmiin katsomista pidetään rehellisyyden merkinä, mutta joissain kulttuureissa se voidaan tulkita esimerkiksi epärehellisyydeksi, aggressiivisuudeksi tai epäkunnioitukseksi, jopa flirttailuksi. Joissakin kulttuureissa lapsen ei taas ole soveliasta katsoa aikuista silmiin, mikä on tärkeää huomioida työntekijän keskustellessa lapsen kanssa, jotta ei tulla vaatineeksi lapselta käytöstä, joka on hänen omassa kulttuurissaan epäkohteliasta.

Yhdysvaltalainen tutkija Edward T. Hall on vuonna 1959 luonut käsitteet korkean ja matalan kontekstin kulttuureista. Niillä viitataan sanallisen ja sanattoman viestinnän sekä asia- ja tunnepitoisen kommunikaation prosesseihin. Matalan kontekstin viestintä korostaa sanojen merkitystä ja ilmaisu on asiakeskeistä. Korkean kontekstin viestinnässä sanojen avulla luodaan tunnelmaa, ja vain osa varsinaisesta viestistä ilmaistaan sanallisesti. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa kielellisen viestinnän tyyli on pääosin suorasukainen ja asiakeskeinen, kun taas esimerkiksi aasialaisessa ja latinalaisamerikkalaisessa kulttuurissa käytetään enemmän epäsuoraa viestintätapaa, jossa toisen loukkaamista pyritään välttämään viimeiseen asti ja epämiellyttäviä asioita tai kieltäviä vastauksia kierrellään. (Halme & Vataja 2011, 55; Nieminen 2014, 34-35.)

Halmeen ja Vatajan (2011, 55) mukaan epäsuoraan viestintään tottunut saattaa tulkita suorasukaisen kommunikoinnin työkeänä, kun taas suoraan viestintäkulttuuriin tottuneen on vaikea ymmärtää epäsuoran viestinnän kiertelyä ja vihjeitä. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa menään usein suoraan asiaan, ja lapsen liittyvät asiat tai huolen aiheet pyritään ottamaan vanhempien kanssa puheeksi kiertelemättä. Toisesta kulttuurista tulevien vanhempien mielestä tämä saattaa vaikuttaa epäkohteliaalta. Tämän vuoksi erityisesti huolen puheeksi ottamisen tilanteissa varhaiskasvatuksen henkilökunnan on hyvä lähestyä vanhempia ensi alkuun varoen ja pyrkiä tunnistamaan, millainen kommunikointitapa perheelle on luontevin.

3.3.1 Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys

Ihmisen suhde perheeseen ja sukuun on merkittävä kulttuurieroja aiheuttava tekijä. Kulttuurit voidaan jakaa kahteen ryhmään sen perusteella, arvostetaanko niissä enemmän yksilöllisyyttä vai yhteisöllisyyttä. Kaikissa kulttuureissa on kuitenkin molempia piirteitä. (Halme & Vataja 2011, 59-60; Nieminen 2014, 46-50.) Yksilö- ja yhteisökulttuurien eroavaisuuksia on kuvattu seuraavassa taulukossa (Taulukko 1). Ne voivat auttaa ymmärtämään, miksi joku meille itsestään selvä käytäntö voi toisesta kulttuurista tulevan perheen mielestä tuntua vieraalta.

Taulukko 1 Yksilö- ja yhteisökulttuurien eroavaisuudet (mukaillen Halme & Vataja 2011, 59-60; Nieminen 2014, 46-49.)

YKSILÖKULTTUURI	YHTEISÖKULTTUURI
Perhe on ydinperhe: aikuiset ja lapset.	Perheeseen lasketaan kuuluvaksi lasten ja aikuisten lisäksi isovanhemmat, sedät, tädit ja serkut.
Ihmisellä on omat yksilölliset mielipiteet ja tarpeet, joiden mukaan hän toimii ja perustelee toimintaansa.	Ryhmän etu menee yksilön edun edelle: perheen jäsenistä pidetään huolta ja esimerkiksi vanhukset hoidetaan perhepiirissä.
Lapsen kasvatuksessa korostetaan itsenäisyyttä ja vastuuta omista teoista.	Lapsi kasvatetaan toimimaan perheen odottamalla tavalla: aikuinen kontrolloi lapsen tekoja eikä lapsi ole vastuussa käytöksistään. Väärä käytös voidaan osoittaa esim. läpsäisemällä.
Lapselta ei juurikaan odoteta osallistumista arjen töihin kotona.	Lapselta odotetaan osallistumista arjen töihin kotona.
Perheessä ja lapsen kehityksessä ilmeneviin pulmiin on normaalia hakea apua ja tukea ammatti-ihmisiltä.	Perheen kunnia ja maine ovat tärkeitä, eikä perheen asioista tai vaikeuksista mielellään kerrota ulkopuolisille. Ammattilaisten sijaan apua voidaan kysyä muualla maailmassa asuvilta sukulaisilta.
Lapsi kasvatetaan omatoimiseksi ja lasta kannustetaan tutkimaan ja kokeilemaan itse.	Lapsen ei odoteta olevan omatoiminen ja itseohjautuva: äidit auttavat lapsia esim. puukeutumisessa, syömisessä tai wc-käynneillä melko pitkään.

3.3.2 Aikakäsitys ja valtaetäisyydet

Kulttuurien väliset erot aikakäsityksessä voivat johtaa ristiriitoihin varhaiskasvatuksen henkilökunnan ja eri kulttuureista tulevien perheiden välillä. Pohjoismaiden lisäksi muun muassa Saksassa, Sveitsissä, Pohjois-Amerikassa ja Britanniassa täsmällisyys on ihanne ja myöhästymistä pidetään loukkaavana. Joissain kulttuureissa, kuten esimerkiksi Kiinassa, Venäjällä, Etelä-Euroopassa tai Latalaisen Amerikan maissa taas myöhästyminen ei ole epäkohteliasta, vaan tärkeämpänä pidetään suunnitelmien joustavuutta tilanteen mukaan. Varhaiskasvatuksen henkilökuntaa saattaa turhauttaa se, että vanhemmat tulevat myöhässä sovittuihin tapaamisiin tai että lapset tulevat varhaiskasvatukseen epäsäännöllisesti. Tällöin on hyvä keskustella vanhempien kanssa perustellen asiaa lapsen edulla: esimerkiksi ryhmään kuulumisen tunnetta sekä kielitaidon kehittymistä voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla lapsen ollessa paikalla säännöllisesti. Perusteluna voidaan käyttää myös lapsen turvallisuutta: henkilökunnan tulee tietää lasten määrä työvuorojärjestelyissä, jotta lasten ja aikuisten välinen laissa määritelty suhdeluku toteutuu. (Halme & Vataja 2011, 57-58; Nieminen 2014, 51-54.)

Joissakin kulttuureissa ei olla totuttu siihen, että lapsen kehitykselle asetetaan tavoitteita, vaan perhe elää ”tässä ja nyt”. Vanhemmat voivat ihmetellä sitä, miksi lasta pitäisi muuttaa tai he voivat esimerkiksi ajatella, että Jumala päättää mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Tästä syystä vanhempien sitoutuminen erilaisiin pitkäkestoisiin lapsen kasvua ja kehitystä tukeviin toimiin, kuten vaikkapa lapsen tarpeiden mukaiseen puhe- tai toimintaterapiaan voi olla haastavaa. (Halme & Vataja 2011, 58.)

Tutkija Geert Hofstede (1992) on kuvannut kulttuurien arvojärjestelmiä neljän ulottuvuuden mukaan, joista yksi ulottuvuus määrittelee suhtautumista valtaan. Hofsteden mukaan suhtautuminen valtaan vaihtelee kulttuureittain. Valta voi perustua esimerkiksi ikään, sukupuoleen, yhteiskunnalliseen asemaan, koulutustasoon tai varallisuuteen. Alhaisen valtaetäisyyden maissa (esim. Pohjoismaat) korostetaan tasa-arvoa, kun taas suuren valtaetäisyyden kulttuureissa (esim. Aasia, Etelä-Amerikka) hierarkia on jyrkkä ja valtarakenteet ovat osa yhteiskuntaa. Suuren valtaetäisyyden kulttuurista tuleva vanhempi voi odottaa varhaiskasvatuksen henkilökunnalta tarkkoja toimintaohjeita ja saattaa oudoksua työntekijää, joka tarjoaa mahdollisuuksia osallisuuteen ja kohtaa vanhemmat tasaveroisina kasvatuskumppaneina. Ongelma- tai ristiriitatilanteissa tällaisesta kulttuurista tuleva vanhempi saattaa herkästi ottaa yhteyttä johtajaan, koska hän olettaa, että vain hierarkiassa korkealla oleva henkilö voi ratkaista ongelman. Suuren valtaetäisyyden maissa

ihmiset ovat tottuneet siihen, että erilaisilla viranomaisilla on paljon valtaa. Siksi he voivat suhtautua Suomen viranomaisiin pelokkaasti tai epäilevästi ja heidän voi olla vaikeaa luottaa viranomaisten tarjoamaan apuun tai jopa meille suomalaisille tuttuihin asiantuntijoihin esimerkiksi lastenneuvolassa. (Halme & Vataja 2011, 58; Nieminen 2014, 40-45.)

3.4 Eri kulttuurit varhaiskasvatuksen arjessa

Aumalan (2017, 81-83) mukaan monikulttuurisuus ja perheiden lisääntynyt monimuotoisuus on arkipäivää varhaiskasvatuksessa. Arjessa erilaisten kulttuurien ja katsomusten huomioiminen ja niistä keskustelu tulisi henkilöstön kesken olla yhtä luontevaa, kuin esimerkiksi perushoitotilanteiden, ruokailun tai ulkoiluun liittyvien käytänteiden yhteinen pohtiminen. Samoin keskustelun vanhempien kanssa heti varhaiskasvatuksen aloitusvaiheessa tulisi sisältää myös keskustelua varhaiskasvatusyksikön katsomuskasvatuksesta ja siitä, mitä se tarkoittaa heidän arvomaailmaansa ja näkökulmaansa suhteutettuna. Keskustelu vaatii työntekijältä avoimuutta ja hyväksyvää asennetta sekä tietoa kunnan ja yksikön yhteisistä linjauksista, jotta tiedon välittäminen perheelle voi onnistua ja molemminpuolinen luottamus voidaan saavuttaa.

Eri kulttuureista tulevien lasten ja perheiden taustatekijöiden tietämisellä ja tuntemisella on merkitystä: se auttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä ymmärtämään, arvostamaan ja kunnioittamaan asiakasperheitä sekä heidän toimintatapojaan. Positiivinen ja hyväksyvä asenne auttaa lapsen itsetunnon ja identiteetin kehittämisessä ja saa hänet kokemaan yhteenkuuluvuutta ryhmän muiden lasten kanssa. Kasvattajien tiedon ja ymmärryksen lisääntyessä he voivat entistä paremmin tarjota kaikille lapsille monipuolisia näkökulmia maailmaan ja rikastuttaa oppimisympäristöjä tuomalla esiin esimerkiksi eri kulttuurien tarinoita, leikkejä ja juhlia. Erilaisten kulttuurien ja katsomusten huomioiminen tarjoaa lapsille erilaisia näkökulmia ja kokemuksia valmistaen samalla lapsia elämään monimuotoisessa maailmassa. (Aumala 2017, 81-83; Paavola & Talib 2010; Tahvanainen & Turunen 2017.)

Erilaisten tapojen ja tottumusten spontaani pohtiminen voi aiheuttaa lapsessa joskus suurta ihmetystä ja paljon kysymyksiä. Tällaisissa tilanteissa kasvattajan roolina on erilaisten näkemyksien kuunteleminen, sekä omalla toiminnallaan esimerkin näyttäminen siinä, että erilaisille käsityksille on tilaa ja kaikki erilaiset toimintatavat maailmassa ovat yhtä arvokkaita. Turvallisen tilanteen luominen uuden käytännön kohtaamiselle on kasvattajan vastuulla. Lapset voivat tarvita tukea

erilaisten näkökulmien ymmärtämiseen. On siis tärkeää ymmärtää, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteissakin mainitut, kieleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat koskevat jokaista lasta. Yhtä arvokasta, kuin esimerkiksi suomalaistaustaiselle lapselle on oppia ymmärtämään muualta muuttaneen näkökulmia, myös maahan muuttaneelle on oppia suomalaistaustaisen näkökulmia. (Malinen 2019, 33; 49-57.)

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Varhaiskasvatuksessa henkilöstö työskentelee eri koulutustaustoilla ja ammattinimikkeillä. Varhaiskasvatuksen lastenhoitajalla, ryhmäavustajalla, päiväkotiapulaisella, varhaiskasvatuksen opettajalla tai varhaiskasvatuksen sosionomilla on jokaisella peruskoulutukseensa sisältynyt eri määrä erilaisia opintoja asiakkaiden ja perheiden moninaisuuden kohtaamiseen. Kaikille työntekijöille yhteistä perehdyttämismateriaalia eri kulttuureista tulevien asiakasperheiden kohtaamiseen tarvitaan.

Olemme työssämme huomanneet, että Sotkamon kunnan varhaiskasvatuksessa on kaivattu tietopakettia huomioitavista asioista niihin tilanteisiin, kun ryhmään on tulossa uusi lapsi eri kulttuurista. Perehtyminen varhaiskasvatuksessa aloittavan lapsen ja perheen kulttuuriin on tähän asti riippunut paljon työntekijän omasta kiinnostuksesta. Tietoa toki löytyy paljon eri verkkolähteistä, mutta arjen kiireen keskellä oleellisen tiedon löytyminen yhdestä paikasta on tärkeää ja lisää varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää opas Sotkamon kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstölle eri kulttuureista tulevien perheiden kohtaamiseen. Opas auttaa henkilöstöä huomioimaan eri kulttuurien erityispiirteitä varhaiskasvatuksen arjessa lasten ja perheiden kanssa toimiessa. Oppaaseen kerättiin tietoa erilaisista kulttuureihin ja uskontoihin liittyvistä piirteistä, joita tulee huomioida varhaiskasvatuksen arjessa perheen ja lapsen kanssa työskennellessä. Nämä voivat liittyä esimerkiksi pukeutumiseen, ruokavalioon, ruokailuun, juhlapyhien viettoon jne. Opas laadittiin sähköiseen muotoon, jolloin se on helposti jaettavissa kaikkiin Sotkamon kunnan varhaiskasvatussyksiköihin.

Toimeksiantajan ja opinnäytetyön tekijöiden yhteisenä tavoitteena on ollut oppaan avulla tarjota eri yksiköiden henkilöstölle yhtenäinen ohjeistus huomioitavista asioista, sekä helpottaa asioiden puheeksiottoa kohtaamistyössä monikulttuuristen perheiden kanssa. Työntekijöiden tiedon lisääntymisen myötä asiakasperheille tarjotaan kokemus arvostavasta ja yhdenvertaisesta kohtamisesta.

5 Opinnäytetyön toteuttaminen

Toiminnallinen opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä työelämän kanssa. Varhaiskasvatukseen, monikulttuurisuuteen ja kasvatusyhteistyöhön liittyvän teorian tiedon avulla ja sitä soveltamalla kehitettiin opas, jota voidaan hyödyntää kaikissa kunnan varhaiskasvatusyksiköissä. Teoriaosuu- den kirjoittaminen sekä oppaan laatimisen yhteydessä käyty pohdinta ja yhteinen keskustelu ovat kehittäneet kriittistä ajatteluamme sekä samalla lisänneet monikulttuurisuuteen liittyvää amma- tillista osaamistamme.

5.1 Suunnittelu ja toteuttaminen

Kehittämistyö aloitettiin tiedonhaulla (Taulukko 2). Opinnäytetyön teoriapohjaa varten etsimme tietoa yleisesti lapsen ja perheen oikeuksista ja kasvattajien vastuista ja velvollisuuksista varhais- kasvatuksessa. Merkittävä osa tiedonhakua oli maahanmuuttajiin ja monikulttuurisuuteen liittyvä tieto, jota etsimme painetusta materiaalista ja erilaisista verkkolähteistä. Pyrimme löytämään mahdollisimman laajasti tietoa monikulttuurisuuden huomioimisesta varhaiskasvatuksessa ja alle kouluikäisten lasten näkökulmasta.

Taulukko 2. Tiedonhaun taulukko (mukaellen Vilkkä 2021, 41-45.)

Tiedonhaku	
Hakusanat	kohtaaminen, monikulttuurisuus, kasvatusyhteistyö, varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus, kulttuurisensitiivisyys, maahanmuuttaja.
Tietokannat	Kajaanin, Sotkamon ja KAMK:n kirjastot sekä Finna, Google Scholar ja Julkari
Mukaanottamisen kriteerit	Suomen- ja englanninkieliset, vuoden 2010 jälkeen julkaistut teokset ja tutkimukset; sekä painetut että verkkojulkaisut.
Poissulkemisen kri- teerit	AMK opinnäytetyöt, kandidaatintutkielmat, uutiset, blogikirjoitukset ja lehtiartikkelit.

Yksittäisiin kieli- ja kulttuuritaustoihin liittyvien erityispiirteiden etsiminen osoittautui haastavaksi ja näihin liittyvää tieteellistä tietoa löytyi niukasti. Löytämämme tiedon myötä meille vahvistui ajatus siitä, että yleispätevää ohjeistusta mistään yksittäisestä maasta tulevien maahanmuuttajien kulttuurin erityispiirteistä ei ole mahdollista yksiselitteisesti kirjoittaa. Sen vuoksi päädyimme opinnäytetyöprosessin edetessä tekemään oppaasta yleisesti monikulttuurisuuden kohtaamiseen painottuvan.

Teoriatiedon keräämisen jälkeen ryhdyimme suunnittelemaan toiminnallisessa osiossa toteutettavan oppaan konkreettista sisältöä ja kokoamaan tarvittavaa materiaalia opasta varten. Valmiista oppaasta pyrittiin tekemään mahdollisimman tiivis, selkeä ja visuaalisesti houkutteleva, jotta se tulisi oikeasti käyttöön varhaiskasvatuksen arjessa. Kokeilimme koota opasta useammalle eri alustalle, päätyen lopulta Canvaan, joka on graafisen suunnittelun verkkotyökalu ja jonka avulla voidaan tehdä monenlaisia esityksiä ja materiaaleja erilaisiin käyttötarkoituksiin. Canvan avulla oppaasta saatiin muotoiltua visuaalisesti miellyttävä kokonaisuus.

15-sivuisessa oppaassa käsitellään monikulttuurisuutta ja sen vaikutuksia varhaiskasvatuksen asiakasperheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä, sekä arjessa lasten kanssa toimiessa. Olemme pyrkineet kirjoittamaan oppaan niin, että se herättelisi lukijan pohtimaan omaa kulttuurista identiteettiään, sillä tämä voi auttaa ymmärtämään ja hyväksymään jokaisen ihmisen tarpeen tulla kohdatuksi yhdenvertaisena kulttuurisesta taustasta riippumatta. Opas tuo esille asioita, joita varhaiskasvatuksen aloitusvaiheessa sekä arjen yhteistyötä tehdessä tulee huomioida ja joista on tärkeää keskustella huoltajien kanssa.

Vuorovaikutusta käsittelevän osion yhteydessä kerrotaan esimerkiksi eri kulttuureissa esiintyvistä eroista viestintätavuilta, sekä tulkauksessa huomioitavista asioista. Kulttuurieroja ja -asenteita käsitellessä haastetaan lukija reflektoimaan omaa ajatteluaan ja käyttäytymistään, sekä kerrotaan yksilö- ja yhteisökulttuurien eroavaisuuksista. Lisäksi avataan eri kulttuureissa vaikuttavien aikakäsitysten ja valtaetäisyyksien vaikutusta yhteistyöhön. Avuksi lasten kanssa arjessa toimimista varten oppaaseen on koottu osiot pukeutumiseen, ruokailuun ja erilaisiin juhliin liittyen.

Oppaan lopussa on kerrottu erilaisista lapsia ja perheitä tukevista palveluista, sisältäen linkkejä verkkosivustoille, joita voidaan käyttää työkaluna asiakkaita tuen ja avun piiriin ohjatessa. Lopuun on koottu vielä nk. tsekkauslista varhaiskasvatuksen aloitusvaiheeseen, sekä linkkejä useille eri kielille käännettyihin, varhaiskasvatukseen liittyviin materiaaleihin. Opas jaetaan pdf-muo-

dossa kaikkiin varhaiskasvatusyksiköihin sekä henkilöstön sisäisessä käytössä olevaan intraan, jolloin se varmimmin tavoittaa koko henkilöstön. Opas on mahdollista myös tulostaa A4 kokoisena, jos se halutaan liittää osaksi esimerkiksi perehdyttämiskansiota.

5.2 Arviointi ja jatkokehittäminen

Laatimamme opas julkaistaan opinnäytetyömme valmistuttua, eikä se ole valmisteluvaiheessa ollut koko henkilöstön nähtävillä tai koekäytössä, joten varsinaista kohderyhmän palautetta ja arviointia ei ole vielä saatavilla. Opas on kuitenkin esitelty muutamille eri ammattiryhmiin kuuluville työntekijöille omissa työyksiköissämme ja saatu palaute on ollut pelkästään positiivista. Oppaan julkaisun yhteydessä tiedotamme, että tulemme keräämään palautetta oppaan sisällöstä ja käytettävyydestä seuraavan toimikauden aikana.

Koska opas laadittiin sähköiselle alustalle, on sen päivittäminen ja kehittäminen jatkossa mahdollista. Jatkokehittämistä voisi ajatella toteutettavan esimerkiksi lisäämällä tietoa yksittäisistä, sekä Suomen sisäisistä että etnisistä, kulttuureista, sikäli kun pätevää tietoa löytyy. Jatkuvan kulttuurisen moninaistumisen myötä myös kasvatusta ja sosiaalialan opintojen painotus voi muuttua ja henkilöstön osaaminen näin ollen lisääntyä, joten tulevaisuudessa on varmasti tarpeellista aika ajoin tarkastella koko oppaan sisältöä.

6 Pohdinta

Opinnäytetyöprosessimme alussa meillä oli mielessämme kirkas visio siitä, että haluamme kehittää kuntamme varhaiskasvatuksen henkilöstön käyttöön oppaan, jossa kerrotaan selkeää ja yksityiskohtaista tietoa eri kulttuureihin liittyvistä seikoista, jotka ovat merkityksellisiä varhaiskasvatuksen arjessa. Olimme luoneet mieliimme kuvan oppaasta, joka keskittyisi erityisesti etniseen monikulttuurisuuteen, ja toimeksiantajamme kanssa käydyssä suunnitteluvaiheen keskustelussa-kin sovimme kahteen tiettyyn kulttuuriin keskittyvästä oppaasta, sen hetkistä varhaiskasvatuksen asiakaskuntaa silmällä pitäen.

Tiedonhakuja tehdessämme huomasimme hyvin nopeasti, ettei yksiselitteistä ja luotettavaa tietoa yksittäisistä kulttuureista ole juurikaan saatavilla, eikä mikään olemassa oleva tieto ole yleis-tettävissä koskemaan kaikkia samanlaisen kielellisen tai kulttuurisen taustan omaaviakaan perheitä. Tämä oli meille itsellemme käännteentekevä ja hyvin opettavainen oivallus opinnäyte-työmme etenemisen kannalta. Toimeksiantajan edustajan kanssa syntyi nopeasti yksimielisyys suunnitelman muutoksesta, kerrottuamme hänelle oivalluksestamme ja pohdinnoistamme liit-tyen oppaan sisällön tarkentamiseen.

Laajennettuamme oppaamme aiheen koskemaan yleisesti kulttuurisen moninaisuuden kohtaa-mista varhaiskasvatuksen asiakastyössä, monikulttuurisuuden maailma aukesi meille toden te-olla. Yksi omaa ajatteluamme avartavista asioista, johon asiaa tutkiessamme toistuvasti tör-mäsimme, oli se, kuinka tärkeässä roolissa on oman kulttuurisen identiteetin pohtiminen ja sen arvioiminen, millä tavalla se vaikuttaa omaan työskentelyyn.

Varhaiskasvatuksen sosionomin kompetensseihin kuuluva kulttuurisensitiivinen työote on opin-näytetyöprosessimme edetessä vahvistunut, ja kiinnostuksemme monikulttuurisuuden huomaamiseen ja huomioimiseen lisääntynyt perehdyttyämme tieteelliseen aineistoon ja peilatessamme tätä tietoa käytännön työhön. Opinnoissamme monikulttuurisuuden kohtaaminen on ollut ver-rattain vähän esillä ja kiinnostuksemme aiheeseen onkin syventynyt erityisesti tätä opinnäytet-tämme työstäessä.

Opinnäytetyötä toteuttaessamme olemme noudattaneet hyvää tieteellistä käytäntöä ja tutki-museettisia lähtökohtia, vaikka kysymys ei olekaan varsinaisesta tutkimuksen tekemisestä. Vilka (2021, 30) onkin kuvailut tutkimuksellista asennetta käytettävän usein ammatillisissa teoissa, joissa hankitaan tietoa, kartoitetaan taustatietoja ja kootaan tietoa kirjalliseksi tuotokseksi,

vaikka ne eivät täyttäisi tieteelliselle tutkimukselle asetettuja muita vaatimuksia. Olemme sitoutuneet noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) ohjeita eettisesti oikeista menettelytavoista, joihin kuuluvat rehellisyys, huolellisuus, arvostus ja vastuunkanto.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa sekä toiminnallisen osion oppaassa käytimme luotettavia, ajankohtaisia ja monipuolisia lähteitä hyödyntämällä painettujen teosten lisäksi erilaisia tietokantoja, kuten Finna, Google Scholar ja Julkari. Tiedonhaun hakusanoina käytimme työtämme kuvaavia asiasanoja, kuten yhdenvertaisuus, varhaiskasvatus, kasvatusyhteistyö, kohtaaminen, kulttuuri-sensitiivisyys sekä monikulttuurisuus. Opasta ja sen sisältöä kehittäessämme pohdimme jatkuvasti ja kriittisesti, mitkä asiat varhaiskasvatuksen arjessa oman kokemuksemme perusteella ovat sellaisia, jotka toisesta maasta tai toisenlaisesta kulttuurista tulevan perheen kanssa työskennellessä korostuvat ja peilasimme niitä lähdekirjallisuudesta löytyvään teorian tietoon. Lähteiksi valikoimme pääosin 2010–2020-luvuilla kirjoitettuja teoksia, jotta niitä voidaan pitää riittävän ajantasaisina ja luotettavina. Olemme opinnäytetyössämme viitanneet lähdeiteksiin asianmukaisella tavalla, osoittaen siten arvostusta alkuperäisen teoksen tekijälle. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti olemme opinnäytetyön tekemisen kaikissa vaiheissa pyrkineet toimimaan rehellisesti ja huolellisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023; Vilka 2021, 41-45.)

Yhteistyö toimeksiantajan kanssa oli koko prosessin ajan hyvin sujuvaa. Toimeksiantajan edustajalta saimme heti aluksi muutamia ideoita oppaan sisältöön, mutta kuitenkin niin, että meillä oli vapaus edetä käytännön toteutuksessa pitkälti oman näkemyksemme mukaan. Toimeksiantaja lupasi olla käytettävissämme ja tukenamme tarpeen mukaan, ja tämä toteutuikin mielestämme hyvin. Uskomme, että meidän molempien pitkä työkokemus Sotkamon kunnan varhaiskasvatuksessa ja myös sitä kautta tutuiksi tulleet verkostot edesauttoivat yhteistyön ja koko opinnäytetyön prosessin sujuvuutta merkittävästi.

Lähteet

Ahonen, L. (2017). Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Arvola, O., Reunamo, J., & Kyttälä, M. (2020). Kohti kieli- ja kulttuuritietoista kasvatusta. Kasvattajat lasten osallisuuden mahdollistajina varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 22(1), 44–60.

Aumala, P. (2017). Katsomuskasvatuksen johtaminen varhaiskasvatustyössä. Teoksessa Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sanden M., Pulkkinen H. & Tahvanainen I. (toim.) *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä*. (75-86). Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Eerola-Pennanen, P. (2020). Kulttuurinen moninaisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala E. & Turja L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. (241-254). Jyväskylä: PS-Kustannus.

Eerola-Pennanen, P., Vuorisalo, M. & Raittila, R. (2017). Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen P. *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (21-35). Tampere: Vastapaino.

Halme, K. & Vataja A. (2011). *Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Haukipuro, R. (2016). Etninen monikulttuurisuus koulun voimavarana - Tapaustutkimus erään eteläsuomalaisen alakoulun toimintakulttuurista. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/16605/urn_nbn_fi_uef-20160418.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. (2016). *Lapsen oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helin, E., Kola-Torvinen, P. & Tarkka, K. (2018). Osallisuus ja osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsen, E. & Heikka, J. (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. (11-19). Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Hofstede, G. (1992). Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi. Juva: WSOY.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. (2016). Turvaverkko vai trampoliini – sosiaaliturvan mahdollisuudet. (10. uud.p.). Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Karikoski, H. & Tiilikka, A. (2020). Eheä kasvunpolku – haaste yhteistyölle. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. (78-94). Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kimanen, A. (2018). Sensitiivisyys ja reflektiivisyys. KUKAS Kulttuuri- ja katsomussensitiivistä opetusta ja ohjausta kehittämässä -hanke. Helsingin yliopisto. Saatavilla 15.2.2025 <https://blogs.helsinki.fi/kulttuuri-ja-katsomussensitiivisyys/2018/01/08/sensitiivisyys-ja-reflektiivisyys/>

Kivijärvi, T. (2020). Vieras- ja monikielisen lapsen ja perheen tukeminen. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. (255-267). Jyväskylä: PS-Kustannus.

Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen P. (2017). Varhaiskasvatus valloittaa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen P. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. (9-18). Tampere: Vastapaino.

Malinen, H. (2019). Anna lapselle ääni. Kieli- ja kulttuuritietoisuuden voima kasvatuksessa. Jyväskylä. PS-kustannus.

Mykkänen, J. & Böök M L. (2017). Moninaiset perheet ja varhaiskasvatus. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. (75-86). Tampere: Vastapaino.

Nieminen, M. (2014). Monikulttuurinen asiakastyö. Helsinki: Tietosanoma.

Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Saatavilla 15.2.2025 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf

Opetushallitus. (2023). Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Saatavilla 15.2.2025 <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>

oph.fi (N.d.) Koulutus ja tutkinnot/esimerkkinä kohtaamisen arviointi. Saatavilla 15.2.2025 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esimerkkina-kohtaamisen-arviointi>

Paavola, H. & Talib, M-T. (2010). Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Pollari, J. & Koppinen, M-L. (2011). Maahanmuuttajan kohtaaminen ja opettaminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Saukkonen, P. (2013). Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.

Siukola, R., Sahrio, A., Vihtari, J. & Soronen, S. (2024). Yhdenvertaisuuden edistäjän opas. Saatavilla 15.2.2025 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/149833/URN_ISBN_978-952-408-339-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

L 731/1999. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Tahvanainen, I. & Turunen, S. (2017). Leikin katsomukselliset ulottuvuudet. Teoksessa Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sanden M., Pulkkinen H. & Tahvanainen I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. (166-176). Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

THL. (2023). Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Saatavilla 15.2.2025 <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/kasitteet>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Saatavilla 15.2.2025 https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>

Vatanen Campos, S. (2012). Etninen monikulttuurisuus ja integraatio Suomessa - suomalaisten opettajan ajatuksia etnisestä monikulttuurisuudesta ja suomalaisuudesta. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla 15.2.2025 <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/38027/URN:NBN:fi:ju-201206131862.pdf?sequence=1>

Vilkkä, H. (2021). Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060/19910060_2

